

УДК 811.111:378.147

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сарновська Н.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглядаються проблеми формування та оцінки загальних та професійних компетенцій студентів ВНЗ. Досліджено аспекти професійної компетентності. Розглядаються етапи формування професійної компетенції. Аналізуються способи професійної підготовки сучасного спеціаліста. Зазначається необхідність використання компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетенція, компетентність, загальні компетенції, професійні компетенції, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. В системі української освіти останнім часом відбуваються значні зміни. Впровадження ступеневої системи вищої освіти і введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр» надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особи, забезпечує гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту у ринку праці та інтеграцію у світове освітнє співтовариство. Введення ступеневої освіти в освітню галузь України значно розширило правові рамки фахівців, про що свідчить підписана Україною у Лісабоні на спільній конференції Ради Європи та ЮНЕСКО конвенція про визнання кваліфікацій, які належать до вищої освіти у Європейському регіоні.

Але, ринок праці України як частина світового характеризується зростаючою розривом між трудовими домаганнями молодих і можли-

востями їх задоволення. Загострилися проблеми, пов'язані з професійною підготовкою, працевлаштуванням, зайнятістю молоді, яка є найменш соціально захищеним суб'єктом ринку праці.

Згідно з даними соціологічних досліджень роботодавці відзначають, що для успішного працевлаштування молодих спеціалістів необхідна наявність як професійних, так і загальних компетенцій.

Сучасна система освіти вимагає переміщення акценту зі змісту навчання (того, що вивчають) на результат (якими компетенція ми повинен володіти студент, що він буде знати і як зможе застосовувати ці знання). Але більшість педагогів зосереджена на тих результатах, які пов'язані з конкретними учбовими дисциплінами, у той час як проектування роботи з свідомістю людини та процесами розвитку його особистості є досить серйозною проблемою сьогодення. Формування загальних та професійних компетенцій студентів

є частиною освітніх результатів, які визначені стандартами професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психолого-педагогічна література розглядає компетентність як категорію оцінку, яка характеризує людину як суб'єкта певного виду діяльності і забезпечує і забезпечує досягнення успіхів. При цьому оцінюються такі компоненти, як структура знань і умінь, ціннісні орієнтації, ставлення до діяльності, її результативність і здатність до її вдосконалення. Отже, компетентність – це стійка готовність і здатність приймати рішення, нести відповідальність за їхні наслідки у різних галузях діяльності; компетентність є ситуативною категорією, що виражається в готовності здійснення діяльності в певних ситуаціях. Останнє залежить від «таких п'яти основних елементів: глибоке розуміння суті завдань і проблем, які розв'язуються; наявність досвіду у даній сфері; уміння обирати засоби і способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і привносити корективи у процес досягнення мети» [8]. В основному під таким кутом зору розглядається компетентність у працях І.Ф. Ісаєва, І.А. Зязюна, О.Є. Ломакіна, В.В. Нестерова, І.П. Підласого, В.А. Сластьоніна, В.М. Ягупова та ін. Окрім того, у вітчизняній педагогічній науці активно розробляються «еталонні моделі компетентності» [2] та «комплекс професійних компетентностей» підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти [5]. На особливу увагу заслуговує нещодавно розроблена «концепція компетентності» як провідна ідея для сучасної національної системи освіти, суть якої полягає в тому, що «...система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність» [12]. Отже, компетентність можна вважати одним із вагомих критеріїв підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. У роботі В.І. Байденка [1] проведено аналіз досліджень зарубіжних учених, які розкривають різноманітність компетенцій у професійної освіти. Схожі з цим думки висловлює А. Шелтон, який розглядає професійну компетентність як сукупність соціальної, спеціальної і методичної компетентності [14].

Що до не вирішених раніше частин загальної проблеми, то можна зазначити, що під час аналізу літературних джерел виявлено багато робіт з визначеннями понять «компетенція» і «компетентність». Проте, трактування цих понять дуже широкі та містять протиріччя. Можна зробити висновок, що перед сучасною педагогічною наукою стоять завдання, пов'язані з визначенням і обґрунтуванням компетенцій і їх структури, розробленням підходів до їх оцінки як результату освіти. Фактично ці результати значною мірою визначають алгоритм розгляду проблеми формування компетентності в системі вищої професійної освіти.

Мета роботи полягає в аналізі інформаційних джерел для вивчення стану проблеми формування загальної та професійної компетенції у студентів – майбутніх фахівців проблеми

формування та оцінки загальних та професійних компетенцій студентів ВНЗ. Виявляється та обґрунтовується необхідність використання у навчальному процесі моделі оцінювання загальної та професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розбудови системи вищої освіти в Україні одним із загальних завдань постає підвищення практично-професійного рівня випускників ВНЗ. Що вимагає масове впровадження інноваційних технологій навчання, а це в свою чергу вимагає спеціальних досліджень проблеми готовності випускників до виконання нових виробничих функцій професійної діяльності. В Україні, як і в інших європейських країнах, створюється нова система вищої освіти, орієнтована на її входження в світовий освітній простір. Офіційно наша держава стала членом Болонського процесу ще в 2005 році. Сучасну політику керівництва Міністерства освіти та науки України спрямовано на забезпечення на активній участі нашої держави в цьому процесі. Однією з вимог Болонського процесу в нашій державі залишається створення необхідних умов для інтеграції вітчизняної вищої школи до світового освітнього й наукового простору. Таким чином, реалізація наказів Міністерства освіти та науки України буде сприяти двоступеневій структурі вищої освіти, прийняттю прозорих та зрозумілих градацій дипломів, ступенів та кваліфікацій; використанню єдиної системи кредитних одиниць; підтримці і розвитку європейських стандартів якості освіти, а отже ліквідації перепон для розширення мобільності студентів. Усі ці заходи доцільно реалізовувати в умовах сучасного компетентнісного підходу до освіти.

Створення нових вітчизняних стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу та освітніх програм, які базуються на відображенні якісних результатів освітнього процесу шляхом визначення компетенцій, на думку вчених, забезпечить їх порівнянність із європейськими освітніми системами; зміцнення позицій вищої освіти України в загальноєвропейському освітньому та дослідницькому просторі; звернення вищої освіти до запитів економіки й ринків праці, а також підвищить адаптованість випускників ВНЗ до життєдіяльності.

Ефективність вирішення проблеми формування загальних та професійних компетенцій студентів в процесі вивчення фахових дисциплін значну роль відіграють вибір педагогічних технологій, методів, засобів та форм організації освітньо-професійної діяльності. Сучасна педагогічна практика характеризується різноманітністю інноваційних освітніх технологій, вибір яких залежить від цілей та задач діяльності, з урахуванням специфіки майбутньої професії, освітніх потреб студента та професійної компетентності педагога. В умовах сучасного суспільства педагогу необхідно вибрати такі методи, засоби та форми організації, які будуть найбільш ефективні. А саме дозволять досягати стабільно високих результатів навчання та розвитку за рахунок удосконалення наявних ресурсів та оптимальній організації діяльності студентів з точки зору часу, зусиль, засобів. Здійснюючи вибір конкретних технологій необхідно враховувати освітні по-

треби студентів, особливості їхнього сприйняття та когнітивної обробки інформації.

До основних організаційних форм віднесені лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота студентів. При цьому акцент робиться на продуктивну роботу в малих групах, вибудовування індивідуальних навчальних траєкторій, міжпредметні зв'язки, самостійність (ефективний пошук інформації в мережі Інтернет; технологія роботи з навчальним текстом, з аудіо-текстом; візуальними навчальними матеріалами у вигляді картин, схем, таблиць, фільмів; підготовка мультимедійних презентацій, проектів, та ін.) і особисту відповідальність студентів за прийняття рішень.

Компетентнісний підхід передбачає застосування принципово нової методології до організації змістовної та процесуальної сторін вищої освіти. Його особливості полягає в створенні нової моделі освіти, яка, ґрунтуючись на результатах навчання, регулює саморозвиток студентів, викладачів, всієї системи вищої освіти [7]. Компетентнісний підхід дозволяє перейти від предметної диференціації до міждисциплінарної інтеграції і припускає, що на різних щаблях навчання пріоритет повинен надаватися завданням різного рівня:

- завдання змістовно-особистісного рівня (евристичні);
- завдання змістовно-діяльнісного рівня (творчі);
- завдання предметно-змістовного рівня [6].

Завдання кожного з зазначених рівнів мають бути спрямовані на формування певних компетенцій, які й розглядаються як основний результат навчання. Важливо не тільки сформулювати необхідні компетенції майбутнього фахівця, але і запропонувати освітні технології їх формування і контролю за ступеневою системою освіти.

Для досягнення перерахованих критеріїв якості навчання за ступеневою системою освіти необхідна нова модель організації навчального процесу. Відповідно до замовлення на підготовку майбутніх фахівців формуються ключові компетенції (загальні і професійні), які повинні бути сформовані в ході вивчення певної дисципліни. Як замовник в даному випадку можуть виступати: держава, пропонуючи державні стандарти на підготовку фахівців з окремих напрямів; випускаючі кафедри, що формують навчальні плани професійної підготовки фахівців; підприємства і організації, зацікавлені в перепідготовці фахівців у даній сфері.

Важливим в контексті проблеми нашого дослідження є окреслені зарубіжними вченими рівні формування компетенцій під час навчання у вищому навчальному закладі, визначені в європейських країнах.

Так, для першого рівня характерними є такі загальні для різних предметних галузей компетенції: здатність демонструвати знання основ та історії дисципліни; здатність логічно й послідовно представити освоєне знання; здатність контекстуалізувати нову інформацію й давати її тлумачення; уміння демонструвати розуміння загальної структури дисципліни й зв'язок між піддисциплінами; здатність розуміти та використовувати методи критичного аналізу й розвитку теорій; здатність

правильно використовувати методи й техніки дисципліни; здатність оцінювати якість досліджень у цій предметній галузі; здатність розуміти результати експериментальних і спостережних способів перевірки наукових теорій.

На другому рівні майбутні фахівці повинні бути наділені такими компетенціями: володіти предметною областю на належному кваліфікаційному рівні, тобто володіти новітніми методами й техніками дослідження, знати новітні теорії та їхні інтерпретації; критично відслідковувати й осмислювати розвиток теорії й практики; володіти методами незалежного дослідження й уміти пояснювати його результати на належному рівні. Найвищий рівень – це можливість використовувати систему інтегрованих знань та вмінь в нестандартній ситуації, здатність зробити оригінальний самостійний внесок у дисципліну відповідно до канонів цієї предметної області, наприклад, у рамках кваліфікаційної роботи; продемонструвати оригінальність і творчий підхід; опанувати компетенції на професійному рівні [4]. Студент, який демонструє найвищий рівень засвоєння дисциплінами здатен до узагальнення та переносу встановлених закономірностей на нові явища.

Крім того, необхідно зазначити, що процес сформованості компетенцій у студентів є багату-ступінчастим. Таким, який включає в себе оцінку рівня сформованості компетентності викладачем, самооцінку студента, обговорення результатів і комплекс заходів що до усунення недоліків. Тому в університеті повинна бути створена внутрішньовузівська система якості за кожною освітньою програмою, що включає наступні основні критерії якості навчання: формування ключових компетенцій в області, що вивчається; формування загальних компетенцій фахівця; облік взаємозв'язку матеріалу, що вивчається, з іншими предметними областями в рамках навчального плану; впровадження прогресивних форм організації навчального процесу; використання нових інформаційних технологій; відповідність навчально-методичного матеріалу сучасному світовому рівню; використання активних методів навчання і контролю.

«Схему, яка передбачає підготовку спеціаліста через утворення в нього моделі компетенцій, можна вважати ідеальною, якщо в процесі її практичної реалізації коли більшість компетенцій формується групою дисциплін, стане можливим приділити настільки належну увагу, що в результаті навчання випускник отримує саме систему компетенцій, а не їх набір» [13]. Отже, важливо не тільки сформулювати необхідні компетенції майбутнього фахівця, але і запропонувати освітні технології їх формування і контролю за ступеневою системою освіти. При розробці сучасних навчальних програм за ступеневою системою освіти по окремих дисциплінах і освітніх технологій навчання необхідно передбачати формування і загальних, і професійних компетенцій – предметно-спеціалізованих знань, умінь і навиків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Суть компетентнісного підходу до формування як професійних, так і загальних компетенцій випускників ВНЗ полягає в тому, що він дозволяє виявити їх роль як окремих компонентів системи у розвитку особистості як системного

цілого. Таким чином, компетентнісний підхід до формування компетенцій студентів ВНЗ передбачає дослідження об'єкта освітнього процесу як складної системи, а саме: визначення його індивідуальних характеристик і особливостей сприймання зовнішнього середовища; побудова взаємодії з ним на основі оцінки його індивідуальних якостей, і, навпаки, оцінка індивідуальних якостей через його характеристику як цілості. А навчання можна вважати таким видом освітнього процесу, за допомогою якого створюється основа для формування компетенцій майбутніх фахівців. Запропоновані наукові підходи до формування компетенцій випускників ВНЗ є,

на нашу думку, теоретичною базою для створення такого освітнього середовища, яке б сприяло розкриттю та розвитку всіх потенційних можливостей особистості майбутнього фахівця активізації його самопізнання та самовдосконалення, можливості студентів-випускників реалізовувати у професійній діяльності цілий комплекс виробничих функцій.

Проведений теоретичний аналіз у контексті проблематики дослідження засвідчує, що сучасні питання підготовки фахівців орієнтовані на посилення його фундаментальної та практичної підготовки в умовах швидкоплинних змін та запитів суспільства.

Список літератури:

1. Байденко В.М. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы / В.М. Байденко. – М.: ИЦ проблем качества подготовки специалистов РНУ. – 2002. – 128 с.
2. Безгласна Л.М. Підвищення кваліфікації директорів загальноосвітніх шкіл з керівництва процесом виховання в учнів милосердя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1996. – 21 с.
3. Белкин А.С. Педагогические ситуации успеха. – М.:ИП, 1993. – 158 с.
4. Бойко Ю.Ю. Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Бойко Юлія Юріївна. – К.: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2008.
5. Василюк А.В. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989 1997 рр.): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1998. – 21 с.
6. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. Монографія. – 2-е вид. – К., 2002. – 140 с.
7. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
8. Огарев Е.И. Компетентность образования: социальный аспект. – СПб.: РАОИОВ, 1995. – 85 с.
9. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе. – М., 1993. – 125 с.
10. Прошьянц Н.А. Формирование иноязычных лингвистических компетенций в профессиональном дискурсе // Научно-исследовательская работа. – 2010. – № 3 – С. 34–38.
11. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко И.А., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учеб. пособие. – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
12. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності // Світло: науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – № 1. – С. 57.
13. Тормасин С.В., Пучков Н.П. Организационно-методические проблемы интеграции компетенций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vernadsky.tstu.ru/ru/vjpusk/2012/vjpusk-01.php>
14. Шелтон А. Введение в профессиональную педагогику: Учеб. пособие / А. Шелтон. – Екатеринбург: УГППУ, 1996. – 288 с.

Сарновская Н.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩИХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы формирования и оценки общих и профессиональных компетенций студентов ВУЗов. Исследованы аспекты профессиональных компетенций. Рассматриваются этапы формирования профессиональных компетенций. Анализируются способы подготовки современного специалиста. Определяет необходимость использования компетентностного подхода.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, общие компетенции, профессиональные компетенции, компетентностный подход.

Sarnovska N.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

**DEVELOPMENT PROBLEMS OF STUDENTS
GENERAL AND PROFESSIONAL COMPETENCES
IN EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL ACTIVITY**

Summary

The article deals with the problems of development and evaluation of general and professional competencies of students of secondary vocational education. The aspects of professional competencies are investigated. The stages of professional competencies are examined. The ways of modern specialists development are analyzed. The applying of competence approach is determined.

Keywords: competence, competency, general competences, professional competences, competence approach.